

LÉPJETEK BE, AZ ISTENEK ITT IS JELEN VANNAK

IPOLYI ARNOLD PÁLYAKEZDŐ ÉVEI

A Kézirattár egyik különösen nagy érdeklődésre számot tartó eseménye volt 2012-ben az Ipolyi Arnold (1823–1886) emlékéét megidézõ kiállítás és a finissage alkalmából a Tudományos Igazgatóság közreműködésével rendezett Ipolyi-émlék-konferencia. A 19. századi tudományosság kiemelkedõ alakja 125 éve, 1886-ban hunyt el.

A Kézirattár a főpap hagyatékának jelentős hányadát őrzi, általa írt leveleket, tudós feljegyzéseit, dolgozataihoz készült jegyzeteit s nem utolsósorban egyik főművének, a *Magyar Mythológiának* autográf kiegészítésekkel ellátott korrektúrapéldányát. Az Ipolyi-hagyaték orosz-lánrésze Esztergomban, a Prímási Levéltárban található. A kiállítás nagy élményt nyújtó és számos tanulsággal járó megalkotása során egy harmonikus és élete valamennyi döntésében, lépésében önmagával koherens személyiség bontakozott ki előttünk, akinek „életszentségét” a magyar múlt feltárása jelentette. Felelősséggel és hittel végzett lelkipásztori tevékenysége mellett Ipolyi párját ritkító munkabírással, nemzetközi

szintű felkészültséggel járta be egymás után a magyar hitvilág, a magyarországi művészet és iparművészet, magyar művelődéstörténet, végső soron a magyar történelem fontos tájékait, hogy csaknem minden tárgyban, amihez hozzáfogott, maradandót alkosson. Az autodidakta módon elsajátított paleográfia, az oklevéltan, az archeológia és az összehasonlító stíluskritika jelentették legfőbb eszköztárát. Nagy ívű műveltsége még a 19. század elejének tudományosságában gyökerezett, ezért szempontjai és megközelítési módjai mindig globálisak volt. Ismerte, és művelte az országleírás összetett műfaját, melynek jegyében a tudós vándor nem csupán egy elemre, hanem a kiválasztott ország rész egészére koncentrált. Báró Mednyánszky Alajos „iskoláját” kijárva Ipolyi a Csallóközről készített festői leírást, amelyet a *Vasárnapi Ujságban* az egész ország figyelemmel kísérhetett. A régi országleírók szinte kikerülhetetlenül rögzítettek olyan jelenségeket is, amelyeket ma néprajzi megfigyeléseknek nevezhetnénk. A Mednyánszky Dénes nevelőjeként eltöltött néhány év Ipolyi esetében döntőnek bizonyult e tekintetben. A fiatal

Részlet a kiállításból

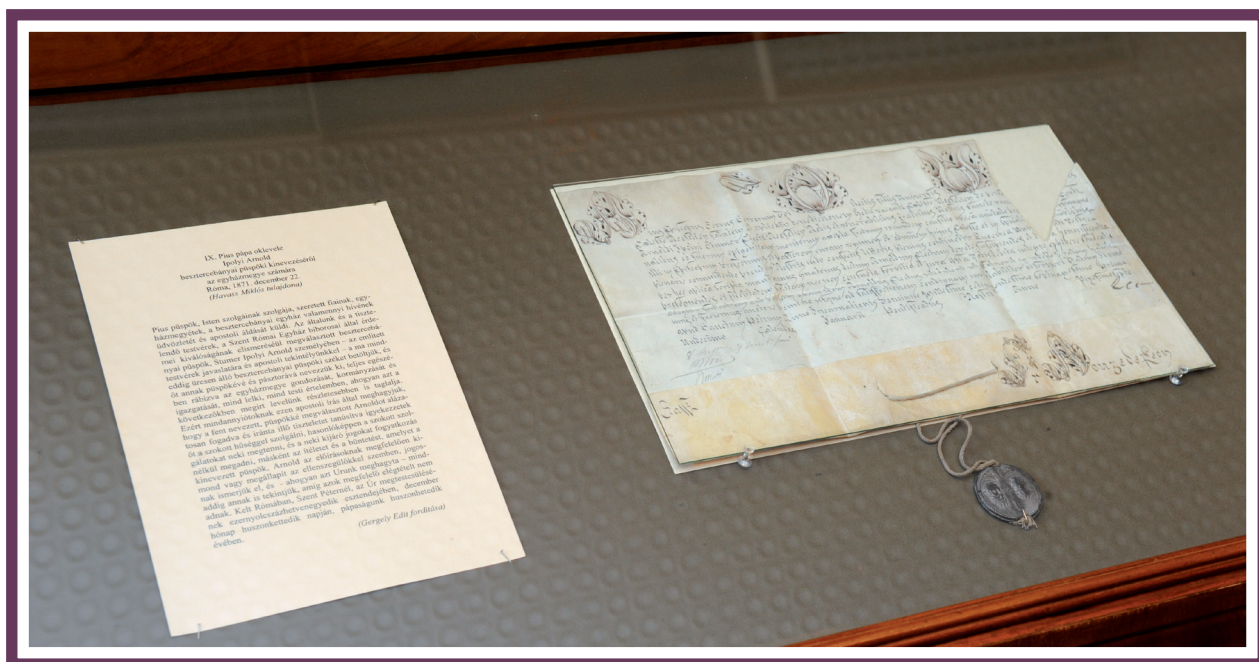
pap – ismét Mednyánszky Alajos érdeklődését követve – tudatosan fordult a néprajzi hagyomány felé, amelyben a magyar múlt megismerése szempontjából kiaknázatlan kincsesbányát látott. Bontakozó tudósi figyelmét legkorábban az ősi magyar hitvilág ragadta meg, melynek vizsgálatát a legkülönfélébb írásos és tárgyi források mellett elsősorban néprajzi kutatásokra alapozta. Barátai, köztük főként a piarista tanár, Csaplár Benedek segítségével gyűjtőhálózatot alakított ki az országban, egyszerű adatközlői népmeséket, babonákat küldtek meg számára. (A gyűjteményt jelenleg a Magyar Néprajzi Múzeum őrzi.) Ipolyi módszerei meglepően modernek voltak, az adatok hiteles megőrzését mindennél fontosabbnak tartotta, az autentikus szövegeket csupán az érthetőség érdekében, minimálisan lehetett átalakítani, szó sem lehetett nyelvi átdolgozásról. Jobbára ezekből épült a *Magyar Mythologia*, melynek előképe Jakob Grimm *Deutsche Mythologie* című műve volt.

Az utókor szívesen különböztet meg Ipolyi életművében egymástól élesen elváló kutatói korszakokat, ám a valóságban ezek szervesen következtek egymásból. Művészettörténeti kutatásaiban messzemenően alkalmazta a néprajz módszereit és eredményeit. Feltehetőleg éppen ez a széleslátókörűség volt hihetetlen eredményességének egyik kulcsa. Mi több, az értő olvasó már a *Mythologia* előszavában fellelheti az életprogramot, melynek végső célját a fiatal kutató számára a magyar jelleg megragadása jelentette. Ehhez pedig – miként ő maga írja – legelőször is a hitvilággal, majd pedig művészettel kell foglalkozni, hiszen ezek nyilatkoznak a legárulkodóbb módon egy nép lelkéről. Ipolyi Arnold életműve ennek a programnak a megvalósítása volt. Elsődleges törekvése, a nemzeti régiségtan és a hozzá kapcsolódó tudományok megteremtése pedig végső célját, hőn szeretett nemzetének felemelését szolgálta. Ezt ő maga így foglalta össze: „patriam illustrare”, „ékesíteni a hazát”.

A kiállítás ennek a gazdag életútnak az első szakaszát, a tudós személyiség formálódását kívánta bemutatni az 1860-as évek elejéig, amikor Ipolyi pályája csúcsára ért, az Akadémia tagjai közé választotta, és megírta három nagy tanulmányát a középkori magyarországi művészetről. A csendesen munkálkodó, egyszerű zohori plébánosból (1850–1860) ekkor váratlanul neves közéleti személyiség lett, a professzionális tudóslét minden rekvizitumával. Ettől fogva Ipolyi Arnold törökszentmiklósi plébános (1860), egri kanonok (1863), majd besztecebányai (1872), legvégül pedig nagyváradai (1886)

püspök papi teendői mellett tudós társaságok élén tevékenykedett, így például alapító tagja és elnöke volt a Magyar Történeti Társulatnak és évekig elnöke a Képzőművészeti Társulatnak (1879–1885). Különösen jelentősek a Történeti Társulat vándorgyűlései alkalmával tartott előadásai, amelyek többször kiléptek a szűken vett történettudomány kereteiből, és történeti megalapozottsággal, érdemben szóltak hozzá a korszak égetően fontos politikai és közéleti kérdéseire, köztük a magyar nyelv és a nemzetiségiek ügyéhez. Ipolyi remek kismonográfiája, a *Besztecebánya város műveltségtörténeti vázlatja* pedig foglalatát adja kutatói elveinek, legfőképpen annak az újszerű gondolatnak, hogy a múltkutatásban az egyszerű tárgyi emlékekre is figyelni kell, s ugyanolyan fontos a hétköznapi élet rekonstruálása, mint a politikatörténeté. A kiállítás címe „*Lépjetek be, az Istenek itt is jelen vannak*” Ipolyi Arnold maga választotta mottója volt a *Magyar Mythológiához*. Nem tudhatta, hogy egész életművét jellemezni fogja, amennyiben az anekdotát, amelyből származik, elsődleges jelentésében vesszük: Hérakleitoszt, a híres filozófust egy napon messziről jött csodáló keresték fel. Az ajtóban döbbenetes látvány tárult a szemük elé, a nagy filozófus a tűzhelynél állt, és főzött. Arisztotelész szerint, aki a történetet feljegyezte, Hérakleitosz ekkor így szólt: lépjetek be, az Istenek itt is jelen vannak. Azaz az egyszerű, hétköznapi, kicsi dolgokban, munkákban is.

A kiállításhoz hasonlóan a rangos konferencia is elsősorban azt kívánta érzékeltetni, hogy ez a szerteágazó életmű, amelyet többnyire különböző szaktudományok képviselői vizsgálnak szegmentált módon a maguk nézőpontjai alapján, – miként említettük – végső soron egységes volt, és szervesen egymásra épült. Megközelítése is ugyanezt az egységességet kívánná, éppen ezért nehéz feladat. Jól érzékelhető mindazonáltal, hogy napjaink kutatása elsősorban Ipolyi Arnold műgyűjteményére koncentrál. Főként művészettörténészek foglalkoznak a gyűjtemény különböző tárgycsoportjaival, festményekkel, grafikákkal, fotókkal, ötvöstar- gyakkal, kerámiával, hímzésekkel, szőnyegekkel. A hagyaték ebben az esetben, mint művészettörténeti nyersanyag, forrás jelenik meg, Ipolyihoz csak áttételesen van köze. A kutatások másik, ugyancsak művészettörténeti irányát képezik azok a munkák, amelyek valamely konkrét probléma vizsgálatához Ipolyi adatait, eredményeit is felhasználják. Ipolyihoz közvetlenebbül kapcsolódó eredményeket könyvelhet el a magyar néprajzkutatás. Kovács Ágnes évtizedekkel korábbi, értékes feltárómunkája

Ipolyi Arnold püspöki kinevezési okirata

után¹ megjelent többek között Ipolyi folklórgyűjtése², valamint a *Magyar Mythologia* hasonló kiadása Hoppál Mihály kísérőtanulmányával³. Mindkét esetben az életpálya egészére történt kitekintés. Még inkább forrásokra alapozta munkáját Szulovszky János, aki arra mutatott rá, hogy milyen fontos szerepet játszott a tárgyi emlékek vizsgálata, azaz a szűkebb értelemben vett archeológia Ipolyi módszerei között.⁴ Az életmű egészének, valamint belső összefüggéseinek vizsgálata azonban még várat magára. Nem kevésbé a főpap pontos helyének kijelölése a magyar tudományosság történetében. Kiállításunkkal és konferenciánkkal ehhez kívánunk ösztönzést nyújtani.

A kiállítás gazdagságához és magas színvonalához számos közgyűjtemény hozzájárult kölcsönzéseivel, így az MTA Könyvtárának Kézirattára, az Esztergomi Prímási Levéltár, a Magyar Néprajzi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria. Az Ipolyi Arnold életének helyszíneit végigkísérő fotókat Czibmal Gyula fotóművész készítette. A plakátokat és a meghívókat Szita Barnabás tervezte. A kiállítás kurátorai Liphay Endre, Szita Gábor és Zsupán Edina voltak.

A finissage alkalmából rendezett konferencia igen nagy érdeklődés mellett zajlott, voltaképpen

tömegeket mozgató meg. A tárgy nagyszerűségét bizonyítja, hogy valamennyi előadó örömmel tett eleget a Széchényi Könyvtár felkérésének. Ez jelzésértékű arra nézve, hogy az Ipolyi-hagyaték a tudós főpap által művelt tudományágak története szempontjából csaknem kimeríthetetlen, s egyben figyelmeztet arra, hogy az életmű teljes feltárása még igen sok tennivalót kíván. A konferencián – amelyen Ipolyi mai főpapi utódja, exc. Böcskei László nagyváradi megyéspüspök is tiszteletét tette – bemutatásra került Lakatos-Balla Attila, nagyváradi régész-muzeológusnak a Körösvidéki Múzeum munkatársának frissen megjelent, hiánypótló munkája is *Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon* címmel,⁵ amelyben a szerző különféle hagyatéki listák és levelezések közzétételével és elemzésével az Ipolyi-műgyűjtemény sorsának bonyolult problémakörével foglalkozik, és nagyban hozzájárul számos kérdés tisztázásához.

A szervezők és az előadók egyaránt e felbecsülhetetlen életműnek megőrző, összegző szándéka szerint igyekeztek eljárni, ápolva, megidézve Ipolyi szellemét: „Őrizzük tehát, gyűjtsük össze emlékeinket, nehogy végleg elveszsenek, s ez által is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, kétesebb a jövő!”

Zsupán Edina
zsupan.edina.at.oszk.hu

1 Kovács Ágnes, *Ipolyi Arnold folklórgyűjteménye a Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményében*, Néprajzi Értesítő 38 (1956) 223–259.

2 *A tengeri kísasszony. Ipolyi Arnold kéziratol folklórgyűjteménye egész Magyarországról, 1846-1858*, (közreadja Benedek Katalin, Forrai Ibolya), Balassi Kiadó, Budapest, 2006.

3 Ipolyi Arnold, *Magyar Mythologia*, Európa Kiadó, Budapest, 1987.

4 Szulovszky János, *A tárgyi világ felfedezése. (Ipolyi Arnold tudománytörténeti szerepéről)*, Ethnographia 110 (1999) 147–180.

5 Lakatos-Balla Attila, *Ipolyi Arnold püspök hagyatéka Nagyváradon*, Nagyváradi Római Katolikus Püspökség - Varadinum Script Kiadó, Nagyvárad, 2012 (Miscellanea Historica Varadiensia III.).